

KRÓNIKA

KOCSIS ANNAMÁRIA

GÖRGEI ARTÚR 200 – EMLÉKKONFERENCIA

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Márványterem, Budapest, 2018. január 30.

A Görgei Artúr születésének 200. évfordulója alkalmából rendezett konferencia megnyitóján dr. Kovács Vilmos ezredes, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka köszöntötte a vendégeket, majd Varga Tamás a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára tartotta meg nyitóbeszédét. Ezt követően Hergár Eszter, a Magyar Nemzeti Bank Kommunikációs és Pénzügyi Ismeretterjesztési Igazgatóságának ügyvezető igazgatója hivatalosan is bemutatta és kibocsátotta az évfordulóra készült Görgei Artúr Emlékérmet.

Az első szekció levezető elnöke Csikány Tamás ezredes, az NKE Hadtudományi Doktori Iskolájának vezetője volt. A szekcióban elsőként Riedel Miklós, az ELTE TT Fizikai Kémiai Tanszékének egyetemi docense *Görgei Artúr kémikusi tevékenysége* címmel tartott előadást. Görgei Artúr hadvezéri és politikai tevékenysége mellett kevésbé ismert, hogy figyelemre méltó tudományos munkát végzett mint kémikus. A természettudományok, különösen a matematika érdekelte. A liceumi éveket követően édesapja akaratának megfelelően a tullni katonai iskolában tanult, majd 12 év katonáskodás következett. Édesapja halála után szakított a katonai pályával, Rösler Gusztáv bányatanácsosnak köszönhetően a prágai egyetem neves vegytanprofesszora, Josef Redtenbacher mellé került. Kvalitatív, majd a kvantitatív analitikai kurzust végzett, továbbá részt vett nyári szakmai gyakorlatokon a csehországi bányákban, vasgyárakban.

A század első felében a szerves kémiai kutatás egyik fő iránya a szerves savak, a zsírok tanulmányozása volt, neves európai szakemberek foglalkoztak ezek vizsgálatával. E vegyületek a kókuszsírban is megtalálhatók, így Görgei tanárától feladatként a kókuszsír összetevőinek elválasztását és azonosítását kapta. Több, akkoriban szokásos eljárást kipróbált, az eredményt végül a zsírsavak báriumsóinak előállítására adta. A szétválasztási folyamatnak köszönhetően kimutatta, hogy a kaprinsav jelen van a kókuszsírban. Kutatásairól szóló munkáját otthon fejezte be és küldte el professzorának. Eredményeinek nagy visszhangja volt a tudományos körökben. Az 1848-ban kitörő forradalom hírére azonban visszatért a katonai pályára, ahol nagy hasznát vették kémiai ismereteinek. Görgei ismerte a puskák akkortájt elterjedő kémiai gyújtásában szerepet játszó durranóhigany robbanó tulajdonságát és felismerte, hogy a Prágában már működő gyártási technológiát itthon is be kell vezetni. A szabadságharc után a klagenfurti száműzetés alatt foglalkozott a város gázvilágítási tervével, műszaki tervekkel és költségvetést készített, rövid időre a Klagenfurti Iparegyesület titkárává is megválasztották. A kiegyezést követően ismét hazatért, külföldi tapasztalataival és megszerzett tudásával hazáját kívánta szol-

gálni, annak gazdasági-technikai felemelkedését segíteni. A kémia területén tett felfedezései tovább éltek a szakmai körökben, már 1851-ben idézték nyugat-európai kutatók és még az 1930-as években is hivatkoztak eredményeire.

A második előadást Hermann Róbert, a HM HIM parancsnokának tudományos helyettese tartotta, címe: *A politikus Görgei*. Az előadó leszögezte, Görgei elsősorban katona volt, aki csak kényszerűségből politizált, az utókor mégis mint politikust említi. Családját a XVI–XVII. századtól a protestáns, evangélikus felfogás volt jellemezte. Felmenői még részt vettek különböző forradalmakban, de nagyapja már a császárt szolgálta és a franciák elleni háborúban lelte halálát. A huszárezredben 1842-től eltöltött évei alatt ismerkedett meg az eltérő nemzeti érdekekkel, 1848 tavaszán a polgári átalakulás lelkes hívévé vált. A *Radikális Fiatalok Lapjában* éles hangon kritizálta a katonai egyenruha költségeinek megoszlását, Kossuth Lajos ekkor figyelte fel rá. Görgei a vezetést is többször bírálta, a szeptember 11-ei horvát támadás okán megírta Batthyánnak véleményét, miszerint a személyi keretek meglehetősen szűkösek. Október 7-én kinevezték ezredessé, majd Kossuth titkos megbízást adott neki arra, hogy információkat szerezzen a horvát táborból. A határátkeléssel kapcsolatosan eltérő véleményen volt a két államférfi, a Görgei–Kossuth vita 1849. január 5-én, a váci nyilatkozat kiadása miatt csúcsosodott ki. A nyilatkozat értelmében Görgei Kossuth parancsát megtagadva a felvidéki bányavárosokba vonult vissza hadseregszervezés céljából. Az uralkodó kibocsátotta az olmützi alkotmányt, amely felfüggesztette Magyarország 1848-as alkotmányát és kimondta, hogy hazánk koronartományként kezelendő. Március elején az olmützi alkotmány hírére Kossuth és Görgei között kiújultak a viták. Kossuth ugyanis a katonai erőre támaszkodva a trónfosztást követelte, míg Görgei a törvényes megegyezés gondolatát támogatta. Ennek érdekében kapcsolatba is lépett Kossuth ellenzékével, a Békepárttal. Az oroszokkal való kapcsolat-felvétellel és tárgyalásokba bocsátkozással az osztrák–orosz kapcsolatok meggyengítésén fáradozott. Görgei nézetei 1849 májusáig megegyeztek Kossuth elképzeléseivel, 1849 után azonban úgy vélte, a magyar önállóságnak a Habsburg Monarchián belül van létjogosultsága.

A szekció utolsó előadójaként Kedves Gyula ezredes, az Országgyűlési Múzeum szakmai vezetője tartotta meg *Görgei Artúr, a forradalom katonája* című előadását. Referátumában arról beszélt, miként kerülhetett gyakorlat hiányában egy olyan fiatalember, mint Görgei hadvezéri pozícióba. Problémalátása és megoldáskeresése hihetetlen tehetséget mutat, teljesen átlátta azt, hogy pontosan mit kellene csinálnia. Görgei tevékenységén egy ország sorsa múltott, s a 30 esztendő fiatalember fel tudott nőni a feladathoz. Kedves Gyula véleménye szerint Görgei jókor volt jó helyen és ezt tehetségének köszönhetően ki is tudta használni. 1848 júliusában fegyvergyári fegyverbeszerzésre küldték Prágába, majd 1848 augusztusában a kémiai gyűjtáshoz szükséges durranóhigany és a csappantyú előállításának megszervezésével foglalkozott. Minden bizonnyal a Prágában szerzett ismeretei és vegyészeti tanulmányai miatt találták megfelelőnek a feladatra. A magyar hadvezetés 1848-ban tudatosan a legmodernebb technika felé nyúlt, amit meg is tehetett, hiszen alig volt az országban fegyver, így nem az elavult eszközökre kellett alapozni.

Görgei Artúr biztos volt abban, amit tett, mert tisztában volt azzal, hogy igaza van, s ettől vált a forradalom katonájává. Ezt a képviselőházhoz intézett leve is tükrözi. Tárgyalt a miniszterelnökkel és javaslatokat tett neki. Az előadó mindkét levélből idézett a hall-

gatóságnak. Az októberi, a képviselőház felé tett jelentéséből láthatjuk, hogy látta a hadvezetés hibáit, ugyanakkor hitt saját hadvezetői képességeiben. Önbizalmának köszönhetően megszerezte a vezetés jóindulatát és bizalmát. Az előadó referátuma végén kihangsúlyozta, hogy Görgei Artúr számára hihetetlen katonai teljesítmény véghezvitelére mindössze kilenc hónap állt rendelkezésére.

A második szekció levezető elnöke az előzetesen meghirdetett programtól eltérően Csorba László helyett Kedves Gyula volt.

Elsőként Gróf Péter, Magyar Nemzeti Múzeum, Mátyás Király Múzeum főmuzeológusa *Görgei Artúr Visegrádon* című előadása hangzott el. Görgei Artúr a majdnem 20 esztendőös száműzetéséből a kiegyezést követően térhetett csak haza. Nem sikerült azonban megfelelő munkát találnia, így öccse, István felajánlásából Visegrádra költözött, mely birtok öccsének felesége révén került tulajdonukba. Visegrád városának, az egykori királyi székhelynek az újralfelfedezése a reformkorban történt meg, majd a hajózás és vasúti közlekedés kiépülésének köszönhetően a XIX. század utolsó harmadától a budapestiek egyik legkedveltebb üdülőhelyévé vált. Visegrád lett a magyar műemlékvédelmi tevékenységek egyik legkorábbi színhelye, ahol a korszak két kiváló szakembere, Schulek Frigyes építész és Henszlmann Imre művészettörténész irányításával megkezdődtek a helyreállítási munkálatok a fellegrvárban és a Görgey–Latinovits-villa szomszédságában található Salamon-toronyban.

Görgei Artúr nemcsak Visegrád életében, de a korabeli közéletben is jelentős szerepet töltött be, szakírói, publicisztikai munkásságán kívül semmilyen törekvése nem volt arra, hogy katonai-hadvezéri tevékenységét, becsületét megvédje. Jelentékeny társadalmi életet élt Visegrádon, írók-költők sorával ápolt szoros, nem egy esetben személyes kapcsolatot. A tábornok a birtokkal kapcsolatos ügyek intézése, bonyolítása mellett nagy élvezettel hódolt egyik kedvenc időtöltésének, a kertészkedésnek. A Görgey–Latinovits-birtok része volt a Visegrádhoz tartozó Szentgyörgypuszta, ahol virágzó kertészetet hozott létre. Ezt egyik barátja dicsérető szavai után Bulgáriának nevezte el. Az előadó felhívta a hallgatóság figyelmét arra, hogy Görgei Artúrhoz köthető személyes tárgyi anyag kevés maradt, de az általa használt kerti szerszámok megtalálhatók a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Tárának gyűjteményében. Egy, a visegrádi Mátyás Király Múzeum birtokában lévő fénykép az idős tábornokot íróasztalánál, újságolvasás közben ábrázolja. Görgei Artúr 1916. május 21-én bekövetkezett halálával hosszú élete lezárult, de a személye és hadvezéri ténykedése körüli viták korántsem. Gróf Péter előadása végén kiemelte, hogy a kiegyezés utáni változás és fejlődés lehetővé tette, hogy az új nemzedékben egy igazságosabb Görgei kép alakuljon ki. 1986. május 25-én Magyarországon elsőször Visegrádon kiállítást és konferenciát rendeztek Görgei Artúr tábornok emlékére.

Gróf Pétert Ligeti Dávid, a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos munkatársa követte, előadásának címe: *Görgei Artúr temetése*. Görgei Artúr életében családja féltő gondnal vette körül, az évek előrehaladtával testi gyengülésével párhuzamosan szellemi állapota egészen a világháború idejéig nem romlott. 1916-ra azonban az idős tábornok állapota rohamosan hanyatlott, tavasztól egyre hosszabb ideig feküdt öntudatlanul. Májusban már nem sokat volt eszméleténél és csontsoványra fogyott. végül május 21-én vasárnap hajnalban távozott az élők sorából. A tábornok halála komoly sajtóvisszhangot váltott ki. Első felravatalozására a Mária Valéria utcai otthonában került sor, majd ezt követően átszállították a Nemzeti Múzeum előcsarnokába. Temetésére május 25-én

került sor. Az egyházi gyászbeszédet Raffay Sándor evangélikus lelkész mondta, ebből az előadó szó szerint is idézett. A gyászszertartást követően a Kerepesi úti temetőben helyezték végső nyugalomra.

A magyar visszaemlékezések hallgattak Görgei pályafutásának egyértelmű árnyoldalairól, például Zichy Ödön gróf kivégzéséről. A kortársak nekrológjaiból szemezgetett az előadó, így például Tisza István gondolatait is idézte. Összegzőként elmondta, Görgeit 1916-os halálával a végzet megkímélte attól, hogy megérje a Monarchia összeomlását és a Magyar Köztársaság megszületését, amely egyben a történelmi Magyarország halálát jelentette.

Következőként Tari Lujza, az MTA BTK Zenetudományi Intézetének tudományos főmunkatársa *Dicsőítő indulótól a közvélemény eltévelyedéséig: Görgei a magyar zenében* címmel tartott előadást.¹ A szabadságharcra kapcsolatos népdalok gyűjtése az 1950-es években indult. A szájhagyományban élő dalok egy része műzenei dallamokból állt, melyek beépültek a parasztság zenei világába. A XIX. század első felében a társadalmi rétegek régóta szétszakadt zeneisége újra egyesült. Dicsőítő dalok, indulók keletkeztek, melyeket úr és paraszt egyaránt énekelt. A 1848–49-es események hatására számos vers és dal keletkezett, a kor embere ugyanis a versben és dalban találta meg az önkifejezés leghatékonyabb módszerét. Az induló műfaja már a napóleoni háborúk idejétől hódított hazánkban. Az ajánlásokat tekintve speciális időszakban dicsőítő dalok, indulók születtek. Batthyányról, Kossuthról és Damjanichról. Kossuth buzdító szavára sokan szegődtek el katonának, így tett Reményi Ede is, aki Görgei Artúr seregéhez csatlakozott. A tábornok ki is nevezte tábori hegedűssé, a legenda szerint játékát Görgei órákig el tudta hallgatni.

A Görgeihez köthető zenei darabok közül elsőként a Görgei-induló ismertette az előadó. Ezt Tasner Antalné szerezte feltehetően 1849. május 21-én. Tari Lujza véleménye szerint a darab kecsessége, kivitelezése a fiatal Görgei Artúr arcvonásaira emlékeztet. A szabadságharc bukása körüli időszakban kevesebb zenei darab született, mint annak kezdetén. Az ekkor keletkezett versek témája a világosi fegyverletételhez köthető. Görgei árulásának legendája gyorsan terjedt, ezt tükrözi az előadó által felolvasott egyik vers részlete: „Verje meg a három isten Görgeit, mér rakatta le az magyar fegyverit. Ha Görgei jó vezérünk lett volna, most a magyar német rabja nem volna.” A fegyverletételt követően tilos volt a magyar dalokat énekelni, de szerencsére a dalokat nem lehetett börtönbe zárni. Noha mostanra kikoptak a hagyományból, a XX. századi gyűjtéseknek köszönhetően fennmaradhattak.

A soron következő előadó Szilágyi Márton, az ELTE BTK Irodalom- és Kultúratudományi Intézet XVIII–XIX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék tanszékének vezetője volt, előadásának címe *Görgei Artúr a magyar szépirodalomban*. A szabadságharc bukásának magyarázatául hamar terjedni kezdett egy mitologizáló magyarázat: az áruló mítosza. E szerint a katonai vereségért egyetlen ember, Görgei Artúr és árulása a felelős. Az áruló minősítés kizárólag Görgeit illette, ezt legerőteljesebben Kossuth Lajos vidini levele fogalmazta meg. Az áruló mítosz gyors elterjedését nem lehet kizárólag a vidini levél hatásával magyarázni. Az első, Görgeit kárhóztató versek ugyanis szinte azonnal a kapitulációt követően megszülettek, és ezekben már a tábornok áru-

¹ Tari Lujzának az 1848-as forradalom és szabadságharchoz köthető népzenei anyaggyűjtése elérhető az interneten. <https://48asdalok.btk.mta.hu/> (Utolsó meglátogatás: 2018. február 11.)

lása állt a középpontban. Az előadó két költőt emelt ki: Vörösmarty Mihályt és sógorát, Bajza Józsefet.

Vörösmarty Görgei-ellenes versének keletkezése és a kézirat története nem mindennapi. A verset a Szatmár megyei Gebén 1849. október 10-én délután írta Csanády János házábanál. Vagyis a mű keletkezésekor az aradi kivégzések híre befolyásolta a költő hangulatát. Feltehetően a költemény egy rögtönzött alkotás volt, Vörösmarty azt nem szánta publikálásra. A költő a fogalmazványt sem őrizte meg, vendéglátóinál hagyta, amit a vendéglátó fia, Sándor később elküldött Görgeinek. A tábornok megőrizte a kéziratot 1916-os halálát követően irataival együtt az MTA Kézirattárába került, majd onnan eltűnt, s később az Országos Levéltár Széchenyi-hagyatékában találták meg. A költeménye teljes terjedelmében először csak 1925-ben jelent meg, noha már 1884-ben közölte egy politikai lap, igaz, névtelenül és nem teljesen formában. A másik Görgei-ellenes költeményt, Bajza József *Honáru* című versét csak 1924-ben publikálták. Ezen költemény kapcsán sajnos nincs annyi adat, mint Vörösmarty esetében. Szilágyi Márton referátuma végén elmondta, hogy valószínűsíthetően a két költő említett versei nem szolgáltak a Görgei-ellenes nézetek alapjául, azok inkább a Görgei-ellenes közhangulatot tükröztek.

Szilágyi Mártont követően Vajda László, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka fősztályvezetőjének *Görgei Artúr ikonográfiája* című előadását az előadó megbetegedése miatt Hermann Róbert közreműködésével hallgathattuk meg. Az ikonográfia ugyan segédtudomány, de a képi ábrázolás alapján is érdemes megvizsgálni a Görgei-kérdést és -kultuszt. Számos alkotás született katonai sikereiről, személyise pozitív és negatív megítélésének szemszögéből. Ugyan száműzetése miatt ezek száma csökkent, de hazatérésevel új alkotások születhettek. Az ábrázolási témák csoportosítása szerint elmondható, hogy azon portrék, csoport portrék, eseményábrázolások és karikatúrák készültek, ezek szabadságharcok, öregkori képmások, valamint Görgei emlékét megőrkítő alkotások voltak. Nem sikerült azonban a tábornok hiteles arcmását elkészíteni, nem tudták visszaadni a Kemény Zsigmond leírásában elhíresült Görgei-tekintetet. Legkorábbi ábrázolása a család levéltárából származó, az Országos Levéltárban őrzött homályos vázlat, de erről művészeti elemzést nem érdemes készíteni. Fiatalkori ábrázolás csak kevés született róla, ezek közül Barabás Miklós két festményéről, összevetve a dagerrotípiával, elmondható, hogy a tábornok alakja a festő képzeletének szülötte. Egy idegen művész, Georg Sixtus Krauser litográfus műve adta a további alkotások alapját. Kompozíciója hasonló Barabás Miklóséhoz, valószínűleg ennek is két változata lehetett. Készültek azonban a valóságtól teljesen elrugaskodó ábrázolások is, melyek egyenesen a groteszk irányába mutatnak. Than Mór a huszárait rohamra vezető Görgeit ábrázolja, ez kevésbé művészeti, inkább történelmi értékkel bír. A szabadságharc alatt sok karikatúra készült, azonban Görgei alakja csak Világos után tűnt fel, egyiken éppen az osztrák sást kopasztva. Kászonyi Dániel a kapitulációt követően gúnylapot készített Görgeiről, melyet egy hamburgi mester litografált. A további karikatúrákra az allegorikus ábrázolásmód a jellemző. A tábornok civil életéről szóló képek, idős korában készült művek jól sikerült alkotásnak tekinthetők. A Görgei Artúr alakjáról készített művek inkább eszményített képet mutatnak, hiteles kép megalkotása a korhű hiteles ábrázolások hiányossága miatt nehézségbe ütközött.

Az utolsó előadó Lengyel Beatrix, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtárának helyettes tárgazgatója volt *Görgei Artúr élete a fotográfiák tükrében* című előadásá-

val. A XIX. századot meghatározta a fényképészet feltalálása, a fotográfia 1839-től gyorsan tereket hódított magának. Görgei maga is foglalkozott fényképészettel, hiszen megvolt a vegyészeti előképzettsége ehhez. Azt azonban nem lehet tudni, mennyire merült el a fényképezés művészetében. Görgei Artúrról a Nemzeti Múzeumon kívül a Hadtörténeti Múzeum és Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára is őriz fényképeket. Lengyel Beatrix a Nemzeti Múzeumban megtalálható száz darabos gyűjtemény fotótörténeti ritkaságnak számító darabjait mutatta be a konferencia hallgatóságának. 1848–49-ből sajnálatos módon mindössze egy másolat maradt a tábornokot ábrázoló dagerrotípiáról, ami feltehetően 1849 májusában készülhetett. Erről később maga Görgei is azt mondta, hogy így nézett ki 1849-ben. A további öt ábrázoló fénykép a szabadságharc után készült. A fotográfia sok mindent tesznek szemléletessé Görgei hosszú életútjának késői szakaszából.

Az első olyan fénykép, mely teljes valóságában megmaradt, Görgeit kisfiával, Kornéllal ábrázolja. A Visegrádon végzett ásatások alkalmával készült képek egyikén Görgei Artúr is megtalálható, ezt pontosan datálni lehet. A tábornok több képen is népes családja körében látható, ezek valószínűleg több változatban is elkészültek. Bemutatásra került a visegrádi évekből fennmaradt fotó, mely a kertészkedő idős urat jeleníti meg. Végezetül a tábornok halálát követően, a ravatalnál és a temetésen készült fényképeket tekinthették meg a konferencia résztvevői. Az előadó elmondta, hogy a fotók összehasonlító vizsgálata még folyamatban van, melynek során igyekeznek minél pontosabban datálni azokat.